

نقش فرهنگ اسلامی در مسئولیت‌پذیری حساب‌رسان و کیفیت حسابداری در شرایط محیطی ایران

حسین‌رضا رضانی^۱

کاوه آذین‌فر*^۲

حمیدرضا غلام‌نیا روشن^۳

رضا فلاح^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۲۲

چکیده

با توجه به اهمیت ارتقاء کیفیت حسابداری، توجه به معیارهای والای اخلاقی و مذهبی از جمله مسئولیت‌پذیری و فرهنگ اسلامی ضرورت دارد لذا هدف پژوهش حاضر بررسی نقش فرهنگ اسلامی در مسئولیت‌پذیری حساب‌رسان و کیفیت حسابداری در شرایط محیطی ایران تعیین شد. روش پژوهش توصیفی-همبستگی از نوع معادلات ساختاری است. جامعه‌ی آماری پژوهش، کلیه حساب‌رسان شاغل در مؤسسات حسابداری عضو حسابداران رسمی ایران می‌باشد. با در نظر گرفتن حجم جامعه‌ی نامحدود، با کمک فرمول کوکران، حجم نمونه در نهایت ۳۸۰ نفر تعیین شد. ابزار پژوهش شامل پرسش‌نامه‌های ابداعی مسئولیت‌پذیری حساب‌رسان، کیفیت حسابداری و فرهنگ اسلامی حسابرسان بود. برای تحلیل داده‌ها از روش معادلات ساختاری استفاده شد. شاخص‌های برازش مدل پژوهش در وضعیت مطلوب قرار داشتند. تأثیر مستقیم مسئولیت‌پذیری بر کیفیت حسابداری و نقش میانجی فرهنگ اسلامی در رابطه بین آن دو تأیید شد. همچنین تمایل به ارائه گزارش با کیفیت حسابداری، در بین حساب‌رسان با سطوح فرهنگی (متوسط و خوب) یکسان بود. پیشنهاد می‌شود فرهنگ اسلامی و مسئولیت‌پذیری به عنوان محور عمده‌ای در بهبود کیفیت حسابداری در نظر گرفته شوند.

کلید واژه‌ها: فرهنگ اسلامی، مسئولیت‌پذیری حساب‌رسان، کیفیت حسابداری، شرایط محیطی ایران.

^۱گروه حسابداری، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران. Ramezani_5264@yahoo.com

^۲گروه حسابداری، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران. نویسنده مسئول: Azinfarbaboli@yahoo.com

^۳گروه حسابداری، واحد بابل، دانشگاه آزاد اسلامی، بابل، ایران. Hamid_r_2057@yahoo.com

^۴گروه حسابداری، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران. rezafallah@iauc.ac.ir

۱- مقدمه:

روانشناختی توصیف می‌کنند که نشان می‌دهد کسی سعی دارد همه اقدامات و تصمیمات گرفته شده محیط کاری را طبق استانداردها مورد توجه قرار دهد. در مؤسسه‌های حسابرسی، حسابرسان باید در برابر تعیین و انتشار اعمال غیرقانونی شرکت‌ها مسئولیت بیشتری به عهده داشته باشند تا صلاحیت و کارایی کیفیت حسابرسی با چشم‌انداز بلندمدت جهت برآورده‌سازی منافع عمومی و ایجاد ارزش‌های پایدار بهبود یابد (داوودی نصر و همکاران، ۱۳۹۷؛ گالی^{۱۰} و همکاران، ۲۰۱۳؛ توماس^۷، ۲۰۱۸ و دی آنجلو^۸، ۱۹۸۱). اگر حسابرس پاسخگو و مسئولیت‌پذیر باشد، کار با نهایت تلاش و تفکر انجام می‌شود، به طوری که گزارشی با کیفیت و به موقع ارائه می‌شود. در شرایط عدم تطابق شواهد با یافته‌های اولیه در روند حسابرسی، نیز همچنین این مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی حسابرس است که نگرانی برای کاهش کیفیت حسابرسی را کاهش می‌دهد (بارزیده و خیراللهی^۹، ۲۰۱۲؛ زحمتکش و رضازاده^{۱۰}، ۲۰۱۷؛ اردلین^{۱۱}، ۲۰۱۳؛ دروگالاس^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۷). حسابرسان پیشگام مسئولیت، طبق مأموریت خود، سعی در ارائه حسابرسی‌های باکیفیت دارند (مائو^{۱۳} و همکاران، ۲۰۱۹). تحقیقات آردینی^{۱۴} (۲۰۱۰)، ایلامیاتی و سوهاردجو^{۱۵} (۲۰۱۲) و ساریپودین^{۱۶} و همکاران (۲۰۱۲) و بولین^{۱۷} و همکاران (۲۰۱۴) نیز در این راستا بوده است. در پژوهش حاضر،

رسالت حسابرسی، ایجاد حس اعتمادبخشی و آسودگی خیال به استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی است (نیک‌بخت و محمودی خوش‌رو، ۱۳۹۶) به طوری که اطلاعاتی باارزش و معتبر و گزارشی با کیفیت در اختیار آن‌ها قرار دهد (نعمت‌الهی و خوزین، ۱۳۹۸؛ لیم^۱ و همکاران، ۲۰۲۱). نحوه تحقق اهداف حسابرسی و بهبود کیفیت حسابرسی همواره مورد توجه تحقیقات حسابرسی بوده است (شیائو^۲ و همکاران، ۲۰۲۰؛ آلرینی^۳، ۲۰۱۹). تحقق اهداف حسابرسی تدوین شده در الگوی حسابرسی و حرکت در مسیر اصلی فعالیت‌های حسابرسی و در نهایت بهبود کیفیت حسابرسی، مستلزم حسابرسی است که دارای ویژگی‌های مساعدی برای احراز این شغل خطیر باشند. این ویژگی‌هاست که بهبود کیفیت حسابرسی را به دنبال دارد چرا که حسابرس واجد شرایط می‌تواند گزارشی معتبر و دقیق تنظیم نماید و در صورت خطا، در مدت کوتاهی نسبت به شناسایی و تصحیح آن اقدام کند (جان و لیو^۴، ۲۰۲۱).

یکی از ویژگی‌های حسابرس که می‌تواند بر کیفیت حسابرسی تأثیرگذار باشد، مسئولیت‌پذیری است. ایفای مسئولیت‌پذیری، از دغدغه‌های رفتاری مهم حرفه حسابرسی است (بدیعی و همکاران، ۱۳۹۸؛ پزشک و پورزمانی، ۱۳۹۸). سینگیه و باوونوه^۵ (۲۰۱۰)، مسئولیت‌پذیری را به عنوان نوعی از ترغیب

¹⁰ Zahmatkesh & Rezazadeh

¹¹ Ardelean

¹² Drogalas

¹³ Mao

¹⁴ Ardini

¹⁵ Ilamiyati & Suhardjo

¹⁶ Saripudin

¹⁷ Bowlin

¹ Lim

² Xiao

³ Alareeni

⁴ John & Liu

⁵ Singgih & Bawono

⁶ Galli

⁷ Thomas

⁸ Deangelo

⁹ Barzideh & Kheirollahi

مسئولیت‌پذیری به عنوان عاملی که بر کیفیت حسابرسی تأثیر می‌گذارد در نظر گرفته شده است. تصور می‌شود در شرایط محیطی ایران، از جمله عواملی که می‌تواند بر رابطه مسئولیت‌پذیری بر کیفیت حسابرسی تأثیرگذار باشد فرهنگ اسلامی باشد. فرهنگ اسلامی عبارت از: مجموعه‌ای از نگرش‌ها، آداب و رسوم‌ها، ارزش‌ها، الگوها و راه‌های عمل که از قرآن کریم و سنت معصومین (ع) دریافت شده و در اجرای آن نباید هیچ قصوری به صورت عمدی انجام شود. اسلام با تعریف صریح اینکه چه چیزی درست و منصفانه است، ترجیحات و اولویت‌های یک جامعه چیست و حتی نقش‌ها و مسئولیت‌های یک حرفه چیست، تأثیر متفاوت و بیشتری بر هنجارها و اعمال شاغل در حرفه می‌گذارد (خداکرمی^۱ و همکاران، ۲۰۲۱؛ گالگو- آلوآرزو^۲ و همکاران، ۲۰۲۰؛ کانروی و امرسون^۳، ۲۰۰۴؛ ایاناکونه^۴، ۱۹۹۸ و سو^۵، ۲۰۱۹؛ آلالمای^۶ و همکاران، ۲۰۲۰). از دیدگاه لوئیس^۷ (۲۰۰۱)، اسلام و حسابرسی می‌توانند به راحتی در هم تنیده شوند (هیئت استانداردهای اخلاق بین‌المللی برای حسابداران^۸، ۲۰۱۸). ارزش‌های دینی اسلامی حسابرسان را ملزم می‌کند که از رفتارهای فرصت‌طلبانه که ممکن است موجب گمراهی استفاده‌کنندگان شود، خودداری کنند و صورت‌های مالی را بر اساس حقایق موجود و با کیفیت تهیه کنند. (لوئیس، ۲۰۰۱؛ جگی و شین^۹، ۲۰۱۷ و وانگ و لو^{۱۰}، ۲۰۲۰؛ جها^{۱۱} و همکاران، ۲۰۲۰). فرهنگ اسلامی در واقع یک نوع کنترل بر رفتار

فرد است. این کنترل، خویشتن‌داری و رفتار اخلاقی حسابرس را تقویت می‌کند که در محیط کسب‌وکار در زمان اظهارنظر، متعهد عمل کند (هو^{۱۲} و همکاران، ۲۰۱۸؛ لوئیس، ۲۰۰۱). بنابراین با توجه به آنچه گفته شد می‌توان گفت فرهنگ اسلامی می‌تواند بر چگونگی اظهارنظر حسابرسان و در نتیجه کیفیت حسابرسی تأثیر بگذارد.

به طور کلی، به‌منظور ارتقاء کیفیت حسابرسی، توجه به اینکه حسابرسان تا چه حد در گزارش‌های خود، به معیارهای والای اخلاقی از جمله مسئولیت‌پذیری پایبند هستند (حساس یگانه و آذین‌فر، ۱۳۸۹؛ احمدی و آقایی، ۱۳۹۶، نوشادی و همکاران، ۱۳۹۸؛ یوان^{۱۳} و همکاران، ۲۰۱۶، هو و همکاران، ۲۰۱۸؛ ابلی^{۱۴} و همکاران، ۲۰۱۹) و به چه میزان فرهنگ اسلامی بر رفتار حسابرسان تأثیرگذار است ضروری است. بهبود مسئولیت‌پذیری حسابرس معتقد در جامعه‌ی اسلامی موجب بهبود پایبندی به هنجارهای حسابرسی و به تبع آن موجب رعایت هرچه بیشتر آیین رفتار حرفه‌ای و افزایش کیفیت حسابرسی می‌شود (محمودی نسب و همکاران، ۱۳۹۶). همچنین اعتقادات مذهبی، ارزش اطلاعاتی گزارشگری را افزایش می‌دهد (خداکرمی و همکاران، ۲۰۲۱). مطالعات قبلی، جوانب مختلفی از چندین ویژگی مؤثر بر کیفیت حسابرسی برای بهبود کیفیت حسابرسی شناسایی کرده‌اند. این مطالعه، عامل کم‌کار فرهنگ اسلامی حسابرس را در رابطه با متغیرهای دیگر بکار برده است که در پژوهش‌های

⁸ International Ethics Standards Board for Accountants

⁹ Jaggi & Xin

¹⁰ Wang & Lu

¹¹ Jha

¹² Hu

¹³ Yuyan

¹⁴ o'Blay

¹ Khodakarami

² Gallego- Alvarez

³ Conroy & Emerson

⁴ Iannaccone

⁵ Su

⁶ Alalmi

⁷ Lewis

• فرهنگ اسلامی

اعتقادات دینی یکی از وجوه تمایزاتی است که از مرزهای ملی فراتر رفته و نیز دارای اثر بارز و قابل توجهی بر روش‌های جهت‌دهی به تجارت دارد. به طور کلی نهادهای غیررسمی مانند مذهب نقش برجسته‌ای در رفتار شرکت‌ها در کشورهای در حال توسعه دارد (ویلیامسون^۴، ۲۰۰۰). این موضوع به‌ویژه در میان کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا قابل-ملاحظه‌تر است. در این بین، نقش دین در جامعه ایران بیش از سایر جوامع پررنگ است. ایران طی سالهای ۱۹۷۸-۱۹۷۹ انقلاب اجتماعی عظیمی را تجربه کرد که در نهایت منجر به تشکیل یک دولت اسلامی شد. در قانون اساسی ۱۸ اشاره به قرآن کریم وجود دارد و مملو از اشاره به مفاهیم کلیدی دینی و انقلابی است. علاوه بر این، به نظر می‌رسد ساختارهای حاکمیتی خاص، مانند هیئت‌های نظارت شرعی، تأثیر مثبتی بر رفتار اخلاقی شاغلان در شرکت‌های ایرانی دارند (خداکرمی و همکاران، ۲۰۲۱). از نظر اسلام، شاغلان نباید تنها بر اساس قاعده حداکثرسازی سود فعالیت کنند. آنها باید با اعتراف به مسئولیت اخلاقی خود در قبال سایر انسان‌ها به دنبال سعادت دنیا و آخرت باشند (دوسوکی^۵، ۲۰۰۸ و ایتانی^۶، ۲۰۱۵). در کسب‌وکار امروزی از جمله حرفه‌ی حسابرسی، مذهب در تدوین و اجرای دستورالعمل‌های معنوی و سرشار از اخلاقیات مطابق با مفاهیم مذهبی نقش دارد و راهنمایی‌های کاربردی برای افراد درگیر در حرفه مبتنی بر رفتار اخلاقی ارائه می‌دهد و نقش مهمی را بر عهده دارد (فرقاندوست حقیقی و همکاران، ۱۳۹۳). کانروی و امرسون (۲۰۰۴) در پژوهش خود از دانشجویان

پیشین به طور خاص مشاهده نشد. بنابراین مسأله اصلی پژوهش تعیین نقش میانجی فرهنگ اسلامی در رابطه-ی بین مسئولیت‌پذیری حساب‌برسان و کیفیت حسابرسی در شرایط محیطی ایران است.

۲- ادبیات نظری و پیشینه

• مسئولیت‌پذیری حساب‌برسان

مدل‌های رایج مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، شیوه‌ها و متدهایی را برای پذیرش ابزارهای مدیریتی جهت عملکرد اقتصادی بهتر تدوین کرد (گالی^۱ و همکاران، ۲۰۱۳). پیرو مدل‌های تدوین شده، مسئولیت‌پذیری بیشتری برای تعیین و انتشار اعمال غیرقانونی شرکت‌ها تجویز شد (داوودی نصر و همکاران، ۱۳۹۷). مسئولیت در حسابرسی صورت‌های مالی یعنی اینکه حساب‌برسان باید در مورد اعتبار و اعتماد به کار به ذینفعان اطمینان دهند (کورنیوان^۲، ۲۰۱۷؛ اردلین، ۲۰۱۳). کشف تقلب ارتباط تنگاتنگی با مسئولیت شخصی حساب‌برس داخلی دارد لذا حساب‌برسان باید در برابر گزارش‌های خود پاسخگو باشند و مسئولیت بالایی داشته باشند (دروگلاس و همکاران، ۲۰۱۷). سینگیه و باوونو^۳ (۲۰۱۰)، مسئولیت‌پذیری را به عنوان نوعی از تشویق روان‌شناسی توصیف می‌کنند که نشان می‌دهد فرد مسئول در محیط کاری در تلاش است حس مسئولیت-پذیری را در همه اقدامات و تصمیمات گرفته شده مورد توجه قرار دهد (بارزیده و خیراللهی، ۲۰۱۲). مسئولیت-پذیری نشان می‌دهد که حساب‌برس توانایی انجام کار حسابرسی به موقع و دقیق را دارد، او می‌داند که کار وی زیر ذره‌بین ناظر قرار گرفته و در مقابل کارفرما نیز پاسخگو است.

¹ Galli

² Kurniawan

³ Singgih & Bawono

⁴ Williamson

⁵ Dusuki

⁶ Itani

است حسابرسی در واقع یک نوع خدمت است که افراد واجد شرایط، باید این خدمت را اجرا کنند و تمامی فرایندهای اجرای خدمت، باید منطبق بر استانداردهای تدوین شده باشد. با نگاه سیستمی، کیفیت حسابرسی، منتج از کیفیت سه گانه ذکر شده (ورودی، فرایند و خروجی) است (انجمن بین‌المللی استانداردهای حسابرسی و اطمینان‌بخشی^۱، ۲۰۱۱). مطابق با هدف حسابرسی، کیفیت حسابرسی به‌عنوان احتمال تشخیص تحریف مهم موجود و گزارش آن توسط یک حسابرس تعریف می‌شود. فرآیند تحقق کیفیت حسابرسی را می‌توان به‌طور خلاصه، شناسایی تحریف، تنظیم و گزارش سوءاستفاده‌های مهم و دستیابی به کیفیت حسابرسی خوب عنوان کرد (شیائو و همکاران، ۲۰۲۰؛ آلرینی، ۲۰۱۹ و دفاند و ژانگ^۲، ۲۰۱۴).

۲-۱ پیشینه

پژوهش آرینگتون^۳ و همکاران (۱۹۸۳) نشان داد در زمینه حسابرسی، بین میزان مسئولیت‌پذیری تعیین شده توسط مردم و میزان قابل قبول حسابرس تفاوت هست. بارزیده و خیراللهی (۲۰۱۲) و گالی و همکاران (۲۰۱۳) نشان دادند اگر حسابرس پاسخگو و مسئولیت‌پذیر باشد، گزارشی با کیفیت و به موقع ارائه می‌شود. اردلین (۲۰۱۳) نشان داد کیفیت حسابرسی بسیار وابسته به حس مسئولیت‌پذیری حسابرس است. دروگلاس و همکاران (۲۰۱۷) نشان داد حسابرسان باید در برابر گزارش‌های خود پاسخگو باشند و مسئولیت بالایی داشته باشند. مائو و همکاران (۲۰۱۹) نشان دادند حسابرسان پیشگام مسئولیت، طبق مأموریت خود، سعی در ارائه حسابرسی‌های باکیفیت دارند. خداکرمی و همکاران (۲۰۲۱) متوجه شدند که شرکت‌هایی که در مناطقی با جو مذهبی قوی اسلامی

آمریکایی نظرسنجی کردند. به این نتیجه رسیدند که حضور در کلیسا، به عنوان یک شاخص دینداری، با نرخ پایین تقلب در حسابرسی مرتبط است. اعتقادات مذهبی می‌تواند بر میزان کیفیت اظهارنظر حسابرسان تأثیر بگذارد. شناخت خدا و یاد او قطعاً می‌تواند راه‌گشای پیشرفت و حصول نیازهای توسعه‌ای حسابرسان باشد و راهی مطمئن و بدون هزینه برای کاهش استرس‌های شغلی آنان است. ارزش‌های دینی می‌تواند بر بسیاری از رفتارها و اقدامات حسابرسان تأثیر گذارد. این تأثیر به‌خصوص در ایران که ارزش‌های مذهبی غنی هستند می‌تواند قابل‌ملاحظه‌تر باشد. از طرفی بی-توجهی به روحیات معنوی حسابرسان، می‌تواند مشکلاتی بزرگ در موسسات حسابرسی بوجود آورد. بنابراین دین‌داری نقش پررنگی در بهبود عملکرد در جامعه حسابرسان دارد. اعتقادات مذهبی به حسابرس کمک می‌کند تا در سازماندهی باورهای خودش شیوه-ای صحیح را بکار گیرد و ارتباطاتی صحیح با مشتریان (صاحبکاران) خود برقرار کند. همین روحیه معنوی در حسابرسان است که می‌تواند در انجام دادن بسیاری از فعالیت‌های غیرممکن کمک حال آن‌ها بوده و راه‌کاری منطقی برای مبارزه با مشکلات باشد (ژولانژاد و بخردی‌نسب، وحید، ۱۳۹۸).

• کیفیت حسابرسی

کیفیت حسابرسی، مفهومی پیچیده است و می‌تواند از نقطه‌نظرات مختلف بررسی شود. از یک نقطه‌نظر، گزارش حسابرسی همانند یک محصول در نظر گرفته می‌شود و کیفیت آن از لحاظ انطباق با استانداردهای تعیین‌شده، کیفیت حسابرسی را نشان می‌دهد (نیک‌بخت و محمودی خوش‌رو، ۱۳۹۶). از نقطه‌نظر دیگر که در ارتباط با کیفیت حسابرسی صحبت کرده

³ Arrington

¹ IAASB

² DeFond & Zhang

حسابداران رسمی ۵۶ استخراج شده و با مدیران مؤسسات حسابرسی، تماس تلفنی برقرار شد. به روش نمونه‌گیری در دسترس، ۸۵ درصد پرسش‌نامه‌ها به صورت آنلاین از طریق ارسال لینک پرسش‌نامه الکترونیکی و مابقی به صورت حضوری توزیع شد. پاسخ‌ها بصورت الکترونیکی و حضوری جمع‌آوری شدند. در نهایت، ۳۸۰ نفر به عنوان نمونه‌ی آماری در نظر گرفته شد. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران محاسبه شده است (لازم به ذکر است در انجام تحقیق چون احتمال این مورد وجود داشت که تمامی پرسشنامه‌ها تکمیل نگردند، ۴۲۰ پرسشنامه در جامعه آماری مورد مطالعه پخش گردید و تعداد ۳۸۰ پرسشنامه جمع‌آوری شد)

$$n = \frac{z^2 * p * q}{d^2}$$

$$n = \frac{(1.96)^2 * 0.5 * 0.5}{(0.05)^2} = 384.16 \approx 385$$

با توجه به ابعاد پژوهش و ماهیت متغیرهای آن، روش تحلیل مناسب منتخب، معادلات ساختاری با مربعات جزئی (*SEM-PLS*) و آزمون‌های آماری ویلکاکسون و پایایی با استفاده از نرم افزارهای *Smart-PLS* و *SPSS* در بخش آمار توصیفی و استنباطی است.

۴- متغیرهای پژوهش

• متغیر مستقل

در این پژوهش، مسئولیت‌پذیری حسابرس به عنوان متغیر مستقل در پژوهش می‌باشد. برای تهیه‌ی پرسش‌نامه‌ی محقق‌ساخته، از مباحث نظری مقاله‌هایی از جمله لیو^۱ (۲۰۱۳)، عبدالحک^۲ و همکاران (۲۰۱۹)، دریایی و عزیز (۱۳۹۷)، لین^۳ و همکاران (۲۰۰۸)، صالحی (۱۳۹۴)، تقوی (۱۳۹۷) و محمودی نسب و همکاران (۱۳۹۶) استفاده شد. همچنین از نظر اساتید

قرار دارند، هزینه‌های حسابرسی بسیار کمتری را پرداخت می‌کنند. صالحی (۱۳۹۵) نشان داد اجرای مسئولیت‌های حرفه‌ای حسابرس اعتماد افکار عمومی به او را افزایش می‌دهد. داوودی نصر و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد حسابرسان باید مسئولیت‌پذیرتر باشند تا صلاحیت و کارایی کیفیت حسابرسی بهبود یابد. نیکبخت و همکاران (۱۳۹۸) نشان داد اجرای مسئولیت‌های حرفه‌ای حسابرس منجر به بهبود کیفیت حسابرسی می‌شود.

با نگاهی به پژوهش‌های گذشته می‌توان به خلاء بررسی تأثیر فرهنگ اسلامی در مابین متغیرهای حسابداری پی برد. گرچه نباید به علوم حسابداری در قالب تولید فرهنگ اسلامی نگرست ولی پرورش حسابرسان مذهبی و متعهد از رسالت‌های حوزه‌ی حسابداری است. فعالیت‌های ناچیز پژوهشی در این حوزه، نشان‌دهنده توجه کمتر پژوهشگران به این مقوله است. بنابراین اهمیت اندازه‌گیری وضعیت موجود این متغیر و شناسایی میزان شکاف آن با وضعیت مطلوب در پژوهش حاضر احساس شد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر، با بهره‌گیری از روش توصیفی-همبستگی از نوع روش‌های مدل‌یابی معادلات ساختاری اجرا شد. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه حسابرسان شاغل در مؤسسات حسابرسی عضو حسابداران رسمی ایران است. تعداد جامعه‌ی آماری نامحدود می‌باشد. جهت توزیع پرسش‌نامه، ابتدا مکاتبه‌ای با جامعه حسابداران رسمی ایران، انجمن حسابداران خبره ایران و سازمان حسابرسی انجام شد. در گام بعدی، مؤسسات حسابرسی و حسابرس‌های شاغل در آن از طریق سایت جامعه

³ Lin

¹ Liu

² Abdelhak

هیات مدیره، بررسی نهایی می‌شود). طیف اندازه-گیری گویه‌های تحقیق، طیف ۵ تایی لیکرت (کاملاً مخالفم = ۱، ...، کاملاً موافقم = ۵) می‌باشد.

• متغیر میانجی

فرهنگ اسلامی متغیر میانجی در پژوهش است. برای تهیه‌ی این پرسش‌نامه از مباحث نظری مقاله‌های لاتین و فارسی استفاده شد. همچنین از نظرات اساتید راهنما و مشاور نیز کمک گرفته شد. این متغیر با کمک ۱۵ گویه سنجیده شد (سؤالاتی از قبیل: حس ترس از محاسبه بازخواست خداوند جهت اجرای کارهای حسابرسی لازم است). طیف اندازه‌گیری گویه‌های تحقیق، طیف ۵ تایی لیکرت (کاملاً مخالفم = ۱، ...، کاملاً موافقم = ۵) می‌باشد.

راهنما و مشاور نیز کمک گرفته شد. این متغیر با کمک ۵ گویه سنجیده شد (سؤالاتی از قبیل: مهم است حسابرس در برابر احساس مسئولیت و نگرانی برای منافع دیگران حساس باشد). طیف اندازه‌گیری گویه‌های تحقیق، طیف ۵ تایی لیکرت (کاملاً مخالفم = ۱، ...، کاملاً موافقم = ۵) می‌باشد. نمره‌ی مسئولیت‌پذیری از جمع نمره‌های تمام گویه‌های ذیل بدست آمد.

• متغیر وابسته

کیفیت حسابرسی به عنوان متغیر وابسته در پژوهش می‌باشد. این پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته با کمک اساتید راهنما و مشاور و با مطالعه مفاهیم کیفیت حسابرسی در مقالات مختلف داخلی و خارجی تهیه شد. این متغیر با کمک ۵ گویه سنجیده شد (سؤالاتی از قبیل: در حسابرسی، صورت‌های مالی، یادداشت‌ها و گزارش

جدول ۱: پایایی متغیرهای پژوهش

سنجش پایایی	کرونباخ	روش دو نیم کردن		گاتمن	روش موازی	موازی شدید
سازه	آلفا	آلفای نیمه اول	آلفای نیمه دوم	ضریب اسپیرمن (ضریب گاتمن)	پایایی	پایایی
چندگویه‌ای	۰/۷۶	۰/۷۰	۰/۵۰	۰/۷۲	۰/۷۵	۰/۷۱
مسئولیت‌پذیری	۰/۸۱	۰/۷۶	۰/۶۶	۰/۷۵	۰/۸۱	۰/۸۰
کیفیت حسابرسی	۰/۷۶	۰/۷۶	۱/۰۰	۰/۷۱	۰/۷۷	۰/۷۷
بعد اعتقادی	۰/۷۵	۰/۶۳	۱/۰۰	۰/۷۸	۰/۷۶	۰/۷۵
بعد پیامدی	۰/۷۴	۰/۵۷	۱/۰۰	۰/۸۰	۰/۷۵	۰/۷۳
بعد مناسکی	۰/۷۴	۰/۶۷	۱/۰۰	۰/۷۲	۰/۷۴	۰/۷۳
بعد عاطفی	۰/۷۶	۰/۶۸	۱/۰۰	۰/۷۵	۰/۷۶	۰/۷۵
بعد فکری						

۵- فرضیه‌های پژوهش

با توجه به ادبیات نظری و پیشینه مطرح شده فرضیه‌های پژوهش عبارتند از:

فرضیه اصلی ۱: فرهنگ اسلامی نقشی میانجی در رابطه بین مسئولیت‌پذیری و کیفیت حسابرسی دارد.

فرضیه اصلی ۲: حساب‌رسان با حد بالای فرهنگ اسلامی، تمایل بیشتری به ارائه گزارش با کیفیت حسابرسی دارند.

۶- تجزیه و تحلیل

۱-۶ آمار توصیفی

بیشتر افراد نمونه از لحاظ جنسیت، مرد (۸۶ درصد)، از لحاظ وضعیت تاهل، متأهل (۹۵ درصد) و از لحاظ مدت اشتغال بیشتر از ۱۰ سال (۷۰/۷ درصد) داشتند. تحصیلات اکثریت نمونه (۴۳/۳ درصد) کارشناس ارشد بود. ویژگی‌های توصیفی متغیرهای مورد مطالعه در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

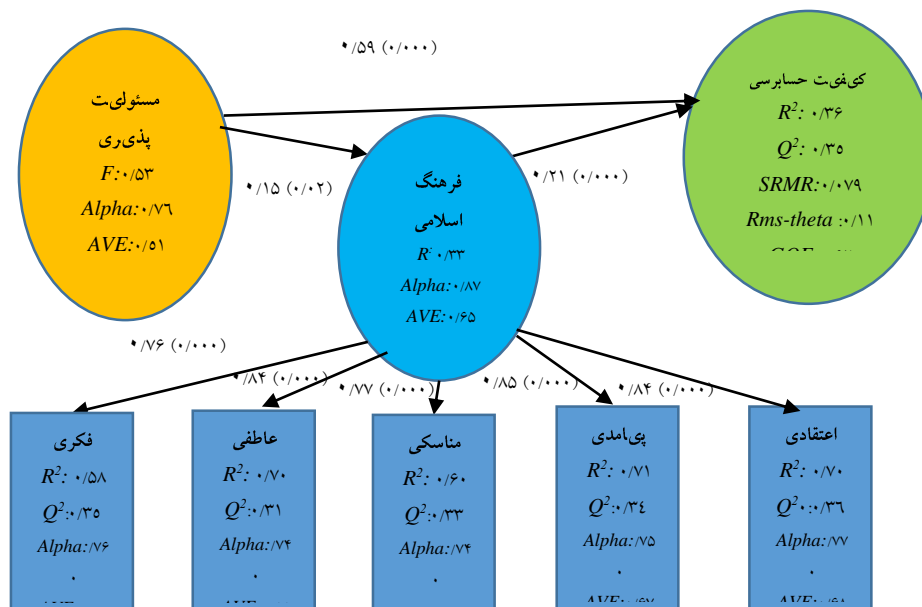
متغیر	میانگین	انحراف معیار	کولموگروف-اسمیرنوف	معناداری
مسئولیت‌پذیری حساب‌رسان	۲۱/۸۰	۲/۳۳	۰/۱۵	۰/۰۰۰
کیفیت حسابرسی	۲۱/۶۶	۲/۸۵	۰/۱۴	۰/۰۰۰
فرهنگ اسلامی	۵۳/۲۴	۴/۸۸	۰/۱۱	۰/۰۰۰
بعد اعتقادی	۱۰/۸۷	۱/۲۰	۰/۲۷	۰/۰۰۰
بعد پیامدی	۱۰/۴۷	۱/۲۲	۰/۲۰	۰/۰۰۰
بعد مناسکی	۱۰/۶۵	۱/۲۱	۰/۲۴	۰/۰۰۰
بعد عاطفی	۱۰/۶۷	۱/۲۰	۰/۲۲	۰/۰۰۰
بعد فکری	۱۰/۵۶	۱/۲۲	۰/۲۱	۰/۰۰۰

۶-۲ مدل‌سازی معادلات ساختاری

در زیر مدل پژوهش با کمک نرم افزار اسمارت پی ال اس^۱، اجرا شده اس

۶-۳ ارزیابی مدل

ارزیابی مدل شامل سه بخش: اندازه‌گیری، ساختاری و کلی می‌باشد. در بخش اندازه‌گیری با پایایی، بارهای عاملی، روایی همگرا (AVE)، روایی واگرا و هم خطی مواجه هستیم. در جدول زیر این موارد گزارش شده است.

جدول ۳: پایایی و روایی همگرایی شاخص‌ها

مدل	AVE	پایایی مرکب	rho_A	آلفا کرونباخ	سازه
بازتابنده	0.51	0.84	0.80	0.76	مسئولیت‌پذیری حسابرسان
بازتابنده	0.57	0.87	0.83	0.81	کیفیت حسابرسی
بازتابنده	0.68	0.87	0.77	0.77	فرهنگ اسلامی بعد اعتقادی
بازتابنده	0.67	0.86	0.76	0.75	بعد پیامدی
بازتابنده	0.66	0.85	0.76	0.74	بعد مناسکی
بازتابنده	0.66	0.85	0.74	0.74	بعد عاطفی
بازتابنده	0.67	0.86	0.77	0.76	بعد فکری
	بزرگتر از 0.5	بزرگتر از 0.7	بزرگتر از 0.7	بزرگتر از 0.7	معیار
	فورنل-لاکر، 1981	نونالی، 1978	نونالی، 1978	کرونباخ، 1951	منبع

بارهای عاملی (کمتر از 0.3)، دسته دوم قابل قبول (بین 0.3 تا 0.6) و دسته سوم خیلی مطلوب (بزرگتر از 0.6) است. یکی از بارهای عاملی شاخص مسئولیت‌پذیری 0.576 و در بقیه موارد در سطح خیلی مطلوب قرار دارد.

بارهای عاملی

بارهای عاملی نشان‌دهنده همبستگی شاخص‌ها با سازه-ی خود می‌باشند. بارهای عاملی از لحاظ قابل قبول بودن به سه دسته تقسیم می‌شوند. دسته اول، ضعیف

روایی واگر

برای روایی واگر در پژوهش حاضر از شاخص فورنل-لاکر^۱ (۱۹۸۱) استفاده شد. طبق این معیار، باید AVE هر سازه بازتابنده از حداکثر همبستگی آن سازه با سازه‌های دیگر بیشتر باشد. این مورد در شاخص‌های پژوهش برقرار است.

ضریب تعیین (R^2)

این معیار برای سنجش روابط بین دو بخش اندازه‌گیری و ساختاری مدل کاربرد دارد. تأثیر متغیرهای برونزا بر

دورنزا از این طریق سنجیده می‌شود. (۰/۱۹) = ضعیف، ۰/۳۳ = متوسط و ۰/۶۷ و بیشتر = قوی. ضریب تعیین سازه‌های پژوهش در حد متوسط و بالاتر می‌باشد. معیار پیش‌بین ($Q2$) از معیارهای نشان‌دهنده‌ی قدرت پیش‌بینی است. از نگاه هنسلر و همکاران (۲۰۰۹)، حدنصاب‌ها به ترتیب ۰/۰۲ (ضعیف)، ۰/۱۵ (متوسط) و قوی (۰/۳۵) است.

جدول ۴: ضریب تعیین (R^2)

فرهنگ اسلامی	اعتقادی	عاطفی	فکری	مناسکی	پیامدی	کیفیت حسابرسی
۰/۳۳	۰/۷۰	۰/۷۰	۰/۵۸	۰/۶۰	۰/۷۱	۰/۳۶

جدول ۵: معیار پیش‌بین ($Q2$)

اعتقادی	عاطفی	فکری	مناسکی	پیامدی	کیفیت حسابرسی	فرهنگ اسلامی	مسئولیت-پذیری
۰/۳۶	۰/۳۱	۰/۳۵	۰/۳۳	۰/۳۴	۰/۳۵	۰/۴۷	۰/۲۷

نیکی‌ی برازش (GOF^2)

تنتهاوس و همکاران (۲۰۰۴)، این معیار را از طریق حاصلضرب میانگین مقادیر اشتراکی سازه‌های بازتابنده در میانگین ضرایب تعیین سازه‌های برونزا محاسبه کرده است. مقادیر ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به ترتیب ضعیف، قوی و متوسط می‌باشد. در پژوهش حاضر میانگین مقادیر اشتراکی سازه‌های بازتابنده (۰/۶۳) بر میانگین ضرایب تعیین سازه‌های برونزا (۰/۶۱) تقسیم و حاصلضرب آن عبارتند از: ۰/۶۲ که مطلوب است.

معیارهای دیگر برازش کلی ($SRMR$, rms)

(Θ)

طبق نظر هو و بنتلر (۱۹۹۹) و کلاین (۲۰۱۱) این معیارها برای ارزیابی کلی معادلات ساختاری بکار می‌روند.

$SRMR$ همان میانگین باقیمانده استخراج شده استاندارد است که مقادیر کوچکتر از ۰/۱ و به صورت محافظه‌کارانه‌تر مقدار کوچکتر از ۰/۰۸ قابل قبول است. rms - Θ همان جذر میانگین مربعات باقیمانده‌ها است که همبستگی بین مقادیر خطاها را نشان می‌دهد و مقدار زیر ۰/۱۲ مطلوب است (هنسلر^۲ و همکاران، ۲۰۱۳).

³ Henseler

¹ Fornell & Larcker

² Goodness of FIT

جدول ۶: معیار *SRMR* و *rms-Theta*

شاخص	بر آورد	معیار	نتیجه	منبع
<i>SRMR</i>	۰/۰۷۹	کوچکتر از ۰/۰۸	مطلوب	هو و بنتلر، ۱۹۹۹
<i>rms-Theta</i>	۰/۱۱	کوچکتر از ۰/۱۲	مطلوب	(هنسلر، ۲۰۱۴)

۴-۶ آزمون فرضیه‌ها

در بخش اثرات غیرمستقیم نیز نقش میانجی فرهنگ اسلامی بر رابطه بین مسئولیت‌پذیری و فرهنگ اسلامی معنادار و مثبت است بنابراین فرضیه اول پژوهش در سطح ۹۵ درصد اطمینان تأیید شده است. برای آزمون فرضیه دوم از آزمون ویلکاکسون استفاده شد. نتایج نشان داد بین سطوح گزارش شده فرهنگ اسلامی (متوسط و خوب) از لحاظ ارائه گزارش با کیفیت تفاوتی وجود نداشت. لازم به ذکر است سطح فرهنگ اسلامی پایین‌تر از متوسط در داده‌های پژوهش یافت نشد.

آزمون فرضیه‌های پژوهش با استناد به معناداری ضرایب مربوط به ارزیابی ساختاری مدل تنظیم می‌شود. طبق اطلاعات آماری جدول ذیل، در کلیه مسیرها، آماره *T* حداقل بزرگتر از ۲ و معناداری کمتر از ۰/۰۵ دیده می‌شود. این نشان می‌دهد نقش فرهنگ اسلامی بر کیفیت حساب‌رسی مثبت و معنادار و همچنین نقش‌های «مسئولیت‌پذیری بر فرهنگ اسلامی» و «مسئولیت-پذیری بر کیفیت حساب‌رسی» نیز مثبت و معنادار است.

جدول ۷: آزمون فرضیه‌های پژوهش

مسیرها	ضریب	انحراف	آماره <i>t</i>	معناداری
فرهنگ اسلامی < کیفیت حساب‌رسی	۰/۲۱	۰/۰۴	۵/۰۶	۰/۰۰۰
مسئولیت‌پذیری < فرهنگ اسلامی	۰/۱۵	۰/۰۶	۲/۳۷	۰/۰۱۸
مسئولیت‌پذیری < کیفیت حساب‌رسی	۰/۵۹	۰/۰۳	۱۹/۷۶	۰/۰۰۰
اثرات غیرمستقیم				
مسئولیت‌پذیری < فرهنگ اسلامی < کیفیت حساب‌رسی	۰/۰۳	۰/۰۱	۲/۰۲	۰/۰۴

جدول ۸: آزمون سطح فرهنگ اسلامی در ارائه گزارش حساب‌رسی با کیفیت

تفاوت سطح فرهنگی	تعداد	رتبه میانگین	کای اسکوئر	سطح معنی‌داری
سطح متوسط < کیفیت حساب‌رسی	۲۷۳	۱۵۴/۳۶	۰/۷۶	۰/۳۸
سطح خوب < کیفیت حساب‌رسی	۳۸	۱۶۷/۸۰		

۶- بحث و نتیجه‌گیری

خود، مطمئناً سعی در مطابقت با استانداردهایی دارند که از حس مسئولیت‌پذیری آنان نشأت می‌گیرد (زحمتکش و رضازاده، ۲۰۱۷). حسابرس پاسخگو و مسئول، کار را با تمام تلاش و تفکر مطابق با استانداردهای حسابرسی، به موقع انجام می‌دهد. بنابراین، این تلاش منجر به عملکرد بهتر و در نتیجه افزایش کیفیت حسابرسی می‌شود. همچنین چگونگی اظهارنظر حساب‌برسان به شدت می‌تواند از اعتقادات مذهبی او تأثیر پذیرد. اعتقادات مذهبی، برداشت‌های اخلاقی حسابرس را شکل داده و اجرای اخلاقیات مثبت را در تنظیم گزارشات حسابرسی دخیل می‌کند. به طور کلی شناخت خدا و یاد او قطعاً می‌تواند راه‌گشای پیشرفت و حصول نیازهای توسعه‌ای حساب‌برسان باشد و راهی مطمئن و بدون هزینه است برای افزایش کیفیت حسابرسی. در یک جامعه‌ی اسلامی، بسیاری از رفتارها و اقدامات حساب‌برسان، متأثر از ارزش‌های دینی است و در اخلاقیات ریشه دوانده است. در چنین جامعه‌ای، یکی از رفتارهای مورد انتظار از یک حسابرس، مسئولیت‌پذیری است. حس مسئولیت‌پذیری که عاملی مهم در بهینه‌سازی عملکرد حساب‌برسان در گزارش‌دهی است، می‌تواند از جمله در نتیجه تعلیمات دینی و اعتقادات مذهبی رشد کند. اعتقادات مذهبی به حسابرس کمک می‌کند تا در سازماندهی باورهای خودش شیوه‌ای صحیح را بکار گیرد و ارتباطاتی صحیح با مشتریان (صاحبکاران) خود برقرار کند. همین روحیه معنوی در حساب‌برسان است که می‌تواند در انجام دادن بسیاری از فعالیت‌های غیرممکن کمک حال آن‌ها بوده و راه‌کاری منطقی برای مبارزه با مشکلات باشد (ژولانژاد و بخردی‌نسب، وحید، ۱۳۹۸) و با همین روحیه‌ی معنوی، بهترین گزارش با بالاترین کیفیت ارائه دهند. بنابراین حسابرس باید علاوه بر اعتقاد به مبانی

نتایج پژوهش حاضر نشان داد فرهنگ اسلامی در رابطه بین مسئولیت‌پذیری حساب‌برسان و کیفیت حسابرسی نقش میانجی ایفا می‌کند. همچنین مسئولیت‌پذیری حساب‌برسان نیز بر کیفیت حسابرسی در شرایط محیطی ایران تأثیر معنی‌داری دارد. یافته‌های پژوهش حاکی از برآزش مناسب مدل مفهومی پژوهش بود. نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش زحمتکش و رضازاده (۲۰۱۷)، بولین و همکاران (۲۰۱۴)، آردینی (۲۰۱۰)، ایلامیاتی و سوهاردجو (۲۰۱۲)، ساریپودین و همکاران (۲۰۱۲) و مائو و همکاران، (۲۰۱۹)؛ عمر^۱ و همکاران (۲۰۱۲)، خداکرمی و همکاران (۲۰۲۱)، دوسوکی (۲۰۰۸)، کانروی و امرسون (۲۰۰۴) در یک راستا قرار دارد. در توجیه نتایج پژوهش می‌توان گفت مسئولیت‌پذیری برای حسابرس به عنوان عاملی که بر کیفیت حسابرسی تأثیر می‌گذارد بسیار مهم است. اجرای بهینه‌ی مسئولیت‌های حسابرسی است که اعتماد به حسابرس را تقویت می‌کند (اردلین، ۲۰۱۳). اقدامات مسئولیت‌پذیری حسابرس که به احساس تعهد حرفه‌ای او هم مربوط می‌شود، منجر به کاهش میزان تقلب در گزارش‌های حسابرسی می‌شود. حس تعهد حرفه‌ای و مسئولیت‌پذیری به عنوان مانعی قوی و بازدارنده در برابر خطاهای متداول در گزارش‌های حسابرسی عمل می‌کند و پاسخگویی حسابرس را افزایش می‌دهد (دروگالاس و همکاران، ۲۰۱۷). همچنین انتشار به موقع گزارش حسابرسی طبق زمان‌بندی‌های از پیش انجام شده که جزئی از کیفیت حسابرسی است نیز از حس مسئولیت‌پذیری حسابرس تأثیر می‌پذیرد. به طور کلی، مسؤولیت‌پذیری، عملکرد حسابرس را بهبود می‌بخشد و حساب‌برسان را قادر می‌سازد که گزارشاتی با کیفیت بدون تأثیرپذیری منفی از عوامل داخلی و خارجی ارائه دهند. حساب‌برسان مسئول در انجام وظایف

¹ Omer

حرفه‌ای، اعتقادات مذهبی خود را نیز حفظ کند چرا که این حفظ، او را در اظهار نظر سازنده و صحیح یاری رسانده و از قرار گرفتن در محیط کارهای غیر حرفه‌ای نجات می‌بخشد (برزیده و همکاران، ۱۳۹۷). به طور کلی، این پژوهش نشان داد در یک جامعه‌ی اسلامی، اگر حسابرس مسئول، معتقد به فرهنگ اسلامی نیز باشد، جمع این دو شاخص مهم در او، مطابقت‌پذیری اقدامات و تصمیمات مرتبط کاری او با استانداردها را افزایش می‌دهد. این حس بازدارنده از خطا که ریشه در اعتقادات فرهنگ مذهبی حسابرس دارد، عملکرد او را در گزارشگری بهبود می‌بخشد. مسئولیت‌پذیری با وجود اعتقادات فرهنگ اسلامی در نهان هر حسابرس، از او فردی واجد شرایط می‌سازد که برای انجام خدمت و ارائه نتایج گزارشگری، تابع ضوابط و استانداردهای حسابرسی عمل کند. در سایه همین مهم است که می‌توان تحریفات مهم در گزارشات را به حداقل ممکن رساند. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به این نکته اشاره کرد که از ابزار پرسش‌نامه خود گزارش‌دهی به تنهایی استفاده شده است که احتمال سوگیری پاسخ در این ابزارها وجود دارد. همچنین، از آنجایی که پژوهش حاضر محدود به حسابرسان شاغل در مؤسسات حسابرسی عضو حسابداران رسمی ایران بود، باید در تعمیم نتایج آن به سایر اقشار جامعه احتیاط را رعایت کرد. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران آتی روابط مورد بحث در مدل پژوهش حاضر را در جامعه‌ی آماری متفاوتی اجرا و با نتایج پژوهش حاضر مقایسه کنند. همچنین، سایر ویژگی‌های حسابرس را نیز وارد مدل‌یابی کیفیت حسابرسی کنند. صرف نظر از محدودیت‌ها، پژوهش حاضر با در نظر گرفتن برخی عوامل سبب‌شناختی کم-کار و با اهمیت بر کیفیت حسابرسی، از جمله تحقیقاتی بود که می‌تواند در مجموعه عوامل تأثیرگذار بر کیفیت

حسابرسی، نقشی را ایفا کند. نتایج تحقیق حاضر می‌تواند نوعی آگاهی بخشی برای استفاده‌کنندگان صورت-های مالی مبنی بر توجه به فرهنگ اسلامی حسابرس و مسئولیت‌پذیری در جهت ارتقاء سطح کیفی گزارش باشد. با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهاد پژوهش حاضر بر این است که مؤسسه‌های حسابرسی در انتخاب حسابرس خود فاکتورهای فرهنگ اسلامی و مسئولیت‌پذیری را در نظر داشته باشند تا گزارشات به سمت افزایش کیفیت حسابرسی کشیده شود. همچنین پیشنهاد می‌شود آموزش‌های مستمر چه به صورت مجازی یا حضوری، برای ارتقاء و تقویت سطح فرهنگ اسلامی حسابرسان اجرا شود تا نقش میانجیگری آن، تأثیرگذاری بیشتری داشته باشد. به پژوهش‌گران آتی پیشنهاد می‌شود با استفاده از روش‌های کیفی به اندازه-گیری متغیر فرهنگ اسلامی بپردازند و ابعاد فرهنگ اسلامی به صورت گسترده‌تری مورد بررسی قرار گیرد.

فهرست منابع

- * احمدی، نوشین و آقایی، آرزو. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر ویژگی‌های فردی حسابرسان و ویژگی‌های موسسه حسابرسی به روی کیفیت کار حسابرسی، *اولین همایش حسابداری، مدیریت و اقتصاد با رویکرد پویایی اقتصاد ملی، ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر*.
- * بدیعی، حسین؛ حساس یگانه، یحیی؛ ثقفی، علی؛ باباجانی، جعفر. (۱۳۹۸). آزمون کیفیت حسابرسی و سازوکارهای حاکمیت شرکتی. *فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۸(۳۱): ۲۷۱-۲۶۱.
- * برزیده، فرخ؛ باباجانی، جعفر؛ عبداللهی، احمد. (۱۳۹۷). طراحی الگوی هویت در قضاوت حسابرسی با رویکرد مبتنی بر نظریه داده بنیاد. *دانش حسابرسی*، ۱۸(۷۱): ۵-۳۶.
- * پزشکی، یاسمن و پور زمانی، زهرا. (۱۳۹۸). فصلی بودن حسابرسی، کیفیت افشا اطلاعات و کیفیت حسابرسی. *مجله دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۸(۲۹): ۵۷-۷۰.

- * تقوی، سعید. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر فرهنگ اخلاقی حاکم بر موسسه حسابرسی و هویت حرفه‌ای بر بی طرفی و صداقت حسابرس در مؤسسات حسابرسی استان خراسان رضوی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بردسکن.
- * حساس یگانه، یحیی و آذین فر، کاوه. (۱۳۸۹). رابطه بین کیفیت حسابرسی و اندازه مؤسسه حسابرسی، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۱۷ (۶۱): ۹۸-۸۵.
- * داوودی نصر، مجید؛ طالب‌نیا، قدرت‌اله؛ رویایی، رمضانعلی؛ صالحی امیری، سیدرضا. (۱۳۹۷). تبیین الگوی مناسب حسابرسی مسئولیت اجتماعی (اخلاق اجتماعی) شرکت‌ها از دیدگاه حقوق بشر و ارزش‌های اجتماعی با استفاده از رویکرد تحلیل عاملی اکتشافی و مدل‌سازی معادلات ساختاری. فصلنامه علمی پژوهشی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۷ (۲۵): ۱۲۲-۹۹.
- * دریایی، عباسعلی و عزیزی، اکرم. (۱۳۹۷). رابطه اخلاق، تجربه و صلاحیت‌های حرفه‌ای حسابرسان با کیفیت حسابرسی (با توجه به نقش تعدیل‌کننده شک و تردید حرفه‌ای). مجله علمی-پژوهشی دانش حسابداری مالی، ۱۵ (۱): ۷۹-۹۹.
- * دلاور، علی. (۱۳۹۱). مقیاس‌های سنجش نگرش تهران: انتشارات روان.
- * ژولانژاد، فاطمه و بخردی‌نسب، وحید. (۱۳۹۸). تأثیر انفلانزای شغلی بر کیفیت حسابرسی (مورد مطالعه: حسابرسان دارای گرایش مذهبی کم و زیاد). فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۸ (۳۰): ۹۳-۷۳.
- * صالحی، تابنده. (۱۳۹۵). رابطه اخلاق حرفه‌ای حسابرس و کیفیت حسابرسی. فصلنامه اخلاق در علوم رفتاری و فناوری، ۱۱ (۳۹): ۸۶-۷۷.
- * فرقاندوست حقیقی، کامبیز؛ افشارزاده، زهرا سادات؛ مرادی، فاطمه. (۱۳۹۳). تأثیر مذهب بر جهانی‌سازی استانداردهای حسابداری، دومین همایش ملی رویکردی بر حسابداری، مدیریت و اقتصاد، ۱۱-۱.
- * محمودی نسب، زینب؛ بنی مهد، بهمن؛ اوحدی، فریدون. (۱۳۹۶). مطالعه تقابل اجتماعی در حرفه حسابرسی: آزمون نظریه انصاف. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۶ (۲۱): ۱۶۷-۱۵۷.
- * مصباح‌یزدی، محمدتقی. (۱۳۹۱). جامعه و تاریخ از نگاه قرآن. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام‌خمینی (ره)، چاپ اول.
- * نعمت الهی، نگین و خوزین، علی. (۱۳۹۸). بررسی ارتباط هنجارهای اجتماعی و کیفیت حسابرسی. فصلنامه پژوهش‌های جدید در مدیریت و حسابداری، ۱ (۳۵): ۱۳۸-۱۳۷.
- * نوشادی، امین؛ محمدی ملقرنی، عطاله؛ نوروش، ایرج؛ امینی، پیمان. (۱۳۹۸). بررسی رابطه بین هوش مالی مدیران و کیفیت حسابرسی با نقش تعدیل‌گری رفتار اخلاقی حسابرسان. فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۸ (۳۰): ۲۶۳-۲۳۷.
- * نیک‌بخت، محمدرضا و محمودی خوش‌رو، امید. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت حسابرسی در ایران با توجه به شاخص‌های هیئت نظارت بر حسابداری شرکت‌های سهامی عام (PCAOB). بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ۳۴ (۳): ۴۶۲-۴۴۱.
- * نیک‌بخت، محمدرضا؛ مهرگان، محمدرضا؛ صفری، حسین؛ مسعودی، جواد. (۱۳۹۸). تأثیر توسعه رفتار اخلاقی بر بهبود رفتار حرفه‌ای حسابداران. فصلنامه علمی پژوهشی، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۸ (۲۹): ۲۰۲-۱۸۷.

- * Abdelhak, E. E., A. A. Elamer, A. AlHares, & C. McLaughlin. 2019. Auditors' ethical reasoning in developing countries: The case of Egypt. *International Journal of Ethics and Systems*.
- * Alalmi, S., A. M. Al-Awadhi, M. K. Hassan, & A. Turunen- Red. (2020). The influence of religion on the determinants of capital structure: The case of Saudi Arabia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 11(2): 472-497.
- * Alareeni, B. A. 2019. The associations between audit firm attributes and audit quality-specific indicators: A meta-analysis. *Managerial Auditing Journal*. 34 (1): 6-43.
- * Ardelean, A. 2013. Auditors' Ethics and their Impact on Public Trust. *Procedia - Social and Behavioral Science* 92: 55-60.
- * Ardini, L. 2010. Pengaruh kompetensi, independensi, akuntabilitas dan motivasi terhadap kualitas audit [The influence of competence, independence, accountability and motivation on quality audit]. *Majalah Ekonomi*, 20(3), 329-349.
- * Arrington, C. E., W. A. Hillison, & P. F. Williams. 1983. The psychology of expectations gaps: Why is there so much dispute about auditor responsibility?. *Accounting and Business Research*, 13(52): 243-250.
- * Barzideh, F., & M. Kheirollahi. 2012. Accountability, time pressure and suppression of audit evidence. *Journal of Audit Science*, 11(45), 4-27.

- International Code of Ethics for Professional Accountants*. <http://www.ifac.org/system/files/publications/files/IESBA-Handbook-Code-of-Ethics-2018.pdf>
- * Itani, T. 2015. *Quran: Arabic and English in parallel*, Clear Quran. Canada. Jaggi, B., & Xin, H. C. (2017). *Impact of religiosity on auditors' behavior and audit fees*. *Journal of Accounting, Ethics and Public Policy*, 18(3), 441–493
 - * Jaggi, B., & H. C. Xin. 2017. *Impact of religiosity on auditors' behavior and audit fees*. *Journal of Accounting, Ethics and Public Policy*, 18(3): 441–493
 - * Jha, A., M. Kulchania, & J. Smith. 2020. *U.S. political corruption and audit fees*. *The Accounting Review*, 96(1): 299–324.
 - * John, K., & M. S. Liu. 2021. *Does the Disclosure of an Audit Engagement Partner's Name Improve the Audit Quality? A Difference-in-Difference Analysis*. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(11): 508.
 - * Khodakarami, M., Z. Rezaee, & R. Hesarzadeh. 2021. *Islamic religious atmosphere and audit pricing: evidence from Iran*. *Business Ethics, the Environment & Responsibility*, 30(4): 716–737.
 - * Kurniawan, R. 2017. *Effect of environmental performance on environmental disclosures of manufacturing, mining and plantation companies listed in Indonesia stock exchange*. *Arthatama Journal of Business Management and Accounting*, 1(1): 6-17.
 - * Lewis, M. K. 2001. *Islam and accounting*. *Accounting Forum*, 25(2): 103–127.
 - * Lim, A. F., W. J. Heng, & M. A. N. Alshameri. 2021. *Unearthing Auditing's Impact on Financial Performance in Malaysian Organizations*. *Business, Law, and Management (BLM2): International Conference on Advanced Marketing (ICAM4) An International Joint*.
 - * Lin, Z. J., J. Z. Xiao, & Q. Tang. 2008. *The roles, responsibilities and characteristics of audit committee in China*. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*.
 - * Liu, M. 2013. *Effect of Guanxi and ethical orientations on Chinese auditors' ethical reasoning*. *Managerial Auditing Journal*.
 - * Mao, J., M. Ettredge, & M. S. Stone. 2019. *Are audit fees and audit quality affected when lead auditors accept responsibility for work performed by other auditors?*. Available at SSRN 3149245.
 - * o'Blay, A. D., E. S. Gooden, M. J. Mellon, & D. E. Stevens. 2019. *Can social norm activation improve audit quality? Evidence from an experimental audit market*. *Journal of Business Ethics*, 156(2): 513-530.
 - * Omer, T. C. & N. Y. Sharp & D. Wang. 2012. *Do local religious norms affect auditors' going concern decisions? Working paper*, Texas A & M University.
 - * Saripudin, Herawaty, N., & Rahayu. 2012. *Pengaruh independensi, pengalaman, due*
 - * Bowlin, K., J.L. Hobson & M.D. Piercey. 2014. *The Effect of Auditor Rotation, Professional Skepticism, and Interactions with Manager on Audit Quality*. Retrieved from <http://www.ssrn.com>.
 - * Conroy, S. J., & T. L. N. Emerson. 2004. *Business ethics and religion: Religiosity as a predictor of ethical awareness among students*. *Journal of Business Ethics*, 50(4): 383–396.
 - * Deangelo, L.E., 1981. *Auditor size and audit quality*. *J. Account. Econ.* 3 (3): 183–199.
 - * DeFond, M.L., J. Zhang. 2014. *A review of archival audit research*. *J. Account. Econ.* 58 (2–3): 275–326.
 - * Drogalas, G., M. Pazarskis, E. Anagnostopoulou, & A. Papachristou. 2017. *The effect of internal audit effectiveness, auditor responsibility and training in fraud detection*. *Accounting and Management Information Systems*, 16(4): 434-454.
 - * Dusuki, A. W. 2008. *What does Islam say about corporate social responsibility? Review of Islamic Economics*, 12(1): 5–28.
 - * Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). *Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error*. *Journal of marketing research*, 39-50.
 - * Gallego-Alvarez, I., L. Rodríguez-Domínguez, & J. Martín Vallejo. 2020. *An analysis of business ethics in the cultural contexts of different religions*. *Business Ethics: A European Review*, 29(3): 570–586
 - * Galli, D. M. Elefanti, G. Valotti. 2013. *"From Corporate To Shared Social Responsibility". Community Governance and Social Capital Creation Through Collaboration*.
 - * Henseler, J., Dijkstra, T. K., Sarstedt, M., Ringle, C. M., Diamantopoulos, A., Straub, D. W., Ketchen, D. J., Hair, J. F., Hult, G. T. M., and Calantone, R. J. (2014). *Common Beliefs and Reality about Partial Least Squares: Comments on Rönkkö & Evermann (2013)*, *Organizational Research Methods*, 17(2): 182-209.
 - * Hu, N., H. Chen, & M. Liu. 2018. *Religious atmosphere and the cost of equity capital: Evidence from China*. *China Journal of Accounting Research*, 11(2): 151–169.
 - * IAASB .2011. " *Audit Quality an IAASB perspective*", www.iaasb.org
 - * Iannaccone, L. R. 1998. *Introduction to the economics of religion*. *Journal of Economic Literature*, 36(3): 1465–1495
 - * Ilamiyati, F., & Y. Suhardjo. 2012. *Pengaruh akuntabilitas dankompetensi auditor terhadap kualitas audit [The effect ofaccountability and auditor competence on audit quality]*.*Juraksi*, 1(1): 43-56.
 - * *International Ethics Standards Board for Accountants*. 2018. *Handbook of the*

- professional care dan akuntabilitasterhadap kualitas audit [Influence of independence, experience, due professional care and accountability to audit quality]. E-Jurnal Binar Akuntansi, 1(1): 4-13.*
- * Singgih, E. M., & I. R. Bawono. 2010. Pengaruh independensi, pengalaman, due professional care dan akuntabilitas terhadap kualitas audit. In Paper presented at the Simposium Nasional Akuntansi XIII (SNA13), Universitas Jenderal Soedirman.
 - * Su, K. 2019. Does religion benefit corporate social responsibility (CSR)? Evidence from China. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(6): 1206–1221.
 - * Thomas, S. 2018. Management Accountants' Professionalism and Ethics. In *Research on Professional Responsibility and Ethics in Accounting*. Emerald Publishing Limited.
 - * Wang, J., & J. Lu. 2020. Religion and corporate tax compliance: Evidence from Chinese Taoism and Buddhism. *Eurasian Business Review*, 11(2): 327–347
 - * Williamson, O. E. 2000. The new institutional economics: Taking stock, looking ahead. *Journal of Economic Literature*, 38(3), 595–613.
 - * Xiao, T., C. Geng, & C. Yuan. 2020. How audit effort affects audit quality: An audit process and audit output perspective. *China Journal of Accounting Research*, 13(1): 109-127.
 - * Yuyan G., S. Lixin (Nancy), W. Donghui & Y. Zhifeng. 2016. Do School Ties between Auditors and Client Executives Influence Audit outcomes? , *Journal of Accounting and Economics*, 61: 506-520.
 - * Zahmatkesh, S., & J. Rezazadeh. 2017. The effect of auditor features on audit quality. *Tékhné*, 15(2): 79-87.

نشریه علمی حسابداری مدیریت

دوره ۱۵ / شماره ۴ (پیاپی ۵۵) / زمستان ۱۴۰۱

صفحه ۲۳ تا ۴۰

Journal of Management Accounting
Vol. 15, No.55, Winter 2022

The Role of Islamic Culture in Auditors' Responsibility and The Quality of Audit in The Iranian Environment

*Hossein Reza Ramezani*¹

Kaveh Azinfar^{*2}

*Hamid Reza Gholamnia Roshan*³

*Reza Fallah*⁴

Abstract

Due to the importance of promoting the quality of audit, it is necessary to pay attention to high moral and religious standards, including responsibility and Islamic culture. Therefore, the purpose of the present study is to investigate the role of Islamic culture in auditors' responsibility and the quality of audit in Iran's environmental conditions. The descriptive-correlation research method is structural equations. the statistical population of the research are all auditors working in auditing institutions who are members of the Certified Accountants of Iran. Considering the size of the unlimited population, with the help of Cochran's formula, the sample size was finally determined to be 380 people. the research tools included innovative questionnaires on auditors' responsibility, the quality of audit and auditor's Islamic culture. The structural equation method was used to analyze the data. The fit indices of the research model were in a desirable condition. The direct effect of accountability on the quality of audit and the mediating role of Islamic culture in the relationship between them were confirmed. Also, the desire to provide the qualified report of audit was the same among auditors with cultural levels (medium and good). It is suggested that Islamic culture and accountability should be considered as a major axis in improving the quality of audit.

Keywords: *Islamic culture, the accountability of auditors, the quality of audit, environmental conditions of Iran.*

¹ Department of Accounting, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
Ramezani_5264@yahoo.com

² Department of Accounting, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran. (Corresponding Author):
Azinfarbaboli@yahoo.com

³ Department of Accounting, Babol Branch, Islamic Azad University, Babol, Iran.
Hamid_r_2057@yahoo.com

⁴ Department of Accounting, Chalous Branch, Islamic Azad University, Chalous, Iran.
rezafallah@iauc.ac.ir